

10. evropska konferenca o osebnosti v Krakovu na Poljskem, 16.-20. julij 2000

GREGOR SOČAN*

Heijmans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, Nizozemska

10th European Conference on Personality in Krakow, Poland, July 16-20 2000

GREGOR SOČAN

Heijmans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, the Netherlands

V Krakovu je med 16. in 20. julijem potekala 10. evropska konferenca o osebnosti. To konferenco vsaki dve leti organizira Evropsko združenje za psihologijo osebnosti (EAPP), na njej pa je običajno zastopan precej širok krog tematik, od merjenja sposobnosti do zdravstvene psihologije. Poleg tega se jih tradicionalno udeležujejo tudi psihologi z drugih celin, zlasti Američani. Tako so te konference zanimive tudi za tiste, ki se prvenstveno ne prištevajo k diferencialnim psihologom. Krakovski konferenci je dajalo še poseben čar to, da je večinoma potekala v romantičnem okolju stare Jagiellonske univerze, na katere poltisočletno tradicijo so prebivalci Krakova upravičeno ponosni.

O poljski psihologiji pri nas ne vemo zelo veliko. Kar zadeva področje osebnosti, je nanj izredno velik pečat udaril Jan Strelau, saj je večina pomembnejših poljskih osebnostnih psihologov njegovih učencev. Glede na to, da je Strelau (poleg Graya) najpomembnejši nadaljevalec pavlovskega razmišljanja o osebnosti, je za poljsko psihologijo osebnosti značilen močan biologističen in redukcionističen pečat ter poudarek na raziskovanju strukture osebnosti.

Teme, ki jih je pokrivala konferenca, bi lahko razporedili v naslednjih pet skupin.

Kot vedno, so bili zlasti obilno zastopani prispevki s področja strukture, razvoja in stabilnosti osebnosti. Tu ni bilo težko dobiti vtisa, da je model Velikih pet v Evropi povsem nadvladal tekmece. Eysenckov model PEN je sicer še prisoten, vendar

*Naslov / address: asist. mag. Gregor Sočan, Heijmans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, Grote Kruisstraat 2/1, 9712 TS Groningen, The Netherlands, e-mail: g.socan@ppsw.rug.nl

predvsem po zaslugi priljubljenosti Eysenckovih vprašalnikov, prav tako pa zlasti Poljaki še gojijo tradicijo pavlovskega pojmovanja strukture osebnosti. Na Cattellov model 16PF se je skliceval le hongkonški udeleženec... V splošnem je model Velikih pet postal nekakšen neuradni standard za opis osebnosti. O optimalnosti tega modela imamo seveda lahko različna mnenja, sploh glede na njegovo precejšnjo ateoretičnost, kljub temu pa je njegova prevlada v Evropi dejstvo, ki se ga je koristno zavedati. Najbolj živahna raziskovalna usmeritev na tem področju je še vedno izdelava taksonomij pridevnikov za posamezne jezike. Med drugimi so na tem področju zelo dejavni tudi naši hrvaški sosedje in morda ne bi bilo napak počasi začeti razmišljati o izdelavi slovenske taksonomije. Seveda pa bi bil to za naše razmere in navade izjemno velik projekt, ki bi zahteval usklajeno sodelovanje strokovnjakov za psihologijo osebnosti, psihometrikov in jezikoslovcev.

Naslednja večja tematska skupina je združevala prispevke s področja kognitivnih procesov in sposobnosti. Morda najbolj opazna podskupina so bili prispevki večinoma poljskih udeležencev, ki so se ukvarjali z odnosom med kognitivnimi procesi ter budnostjo in ostalimi lastnostmi živčnega sistema. Sicer pa je bila tematika sposobnosti opazno bornejša kot na prejšnjih konferencah. Razlog za to je bržkone dejstvo, da se je krog raziskovalcev, ki se navezuje zlasti na revijo *Intelligence*, odločil organizirati svoja znanstvena srečanja, ki bodo posvečena izljučno inteligentnosti oz. umskim sposobnostim.

Manjša, dokaj opazna in specifična skupina prispevkov se je ukvarjala z biopsihologijo osebnosti. Zlasti prodorne se zdijo raziskave genetskih osnov osebnostnih lastnosti. Na tem področju se je v zadnjih letih zgodil tudi zanimiv preskok v metodologiji, ki bo prav gotovo razveselil pri nas dokaj številne ljubitelje strukturnega modeliranja. Le redke raziskave namreč še temeljijo na enostavnih koeficientih heritabilnosti, sicer pa raziskovalci večinoma posegajo po modificirani konfirmatorni faktorski analizi, pri kateri z ustreznimi omejitvami parametrov lahko modeliramo delež dedne variance in variance okolja.

V četrto skupino bi lahko postavili prispevke, ki so se osredotočali na procese, ki vplivajo na osebnost, zlasti čustva in motivacijo, sem pa bi lahko uvrstili tudi raziskave, ki so izhajale iz socio-kognitivnega ali psihodinamskega vidika.

Končno je bilo na konferenci prisotnih tudi precej aplikativnih prispevkov. Največ jih je bilo s področja zdravstvene psihologije, poleg nje pa so bile zastopane še problematika dela, prostega časa, predsodkov, vrednot in ekonomske psihologije.

Kot običajno, smo tudi tokrat z zanimanjem pričakovali vabljen predavanje, saj so bili predavatelji zveneča imena iz Evrope in Severne Amerike. Že prvo predavanje pa je med občinstvom pustilo zelo različne občutke. Robert McCrae, eden najvidnejših raziskovalcev modela Velikih pet, si je namreč za naslov svojega predavanja izbral "Fizika in kemija osebnosti". Bolj biologistično naravnani udeleženci so se že veselili, da bodo izvedeli kaj novega o bazičnih procesih, ki vplivajo na osebnost. Vendar pa se je hitro izkazalo, da je McCrae vzel obe bazični vedi le za metafori dveh pristopov v psihologiji osebnosti. "Fiziki" se nagibajo k

čimvečji enostavnosti in parsimoničnosti svojih modelov, "kemike" pa zanima bolj celostnost in natančnost opisa strukture in delovanja osebnosti. Po McCraeju je tipičen primer "fizikalnega" pristopa model Velikih pet, primer "kemije v psihologiji" pa bi lahko bila Cattellov model osebnosti, še bolj pa Guilfordov model inteligentnosti. Ocene McCraejevega izvajanja so bile zelo vsaksebi. Nekako polovica udeležencev je bila navdušena nad (tipično ameriško) zabavnim in poslušljivim predavanjem, ki je resnici na ljubo kazalo tudi na predavateljevo razgledanost po sodobni psihologiji osebnosti. Mnogi poslušalci pa s(m)o bili nezadovoljni s še enim metaforičnim opisom osebnosti. Po eni strani bi se tudi zelo površen poznavalec fizike in kemije le težko strinjal z izhodiščem, da se fizika in kemija razlikujeta predvsem v kompleksnosti svojih modelov. Predvsem pa so po mojem mnenju na tej stopnji razvoja psihologije osebnosti (in mejnih fizioloških, biokemičnih in drugih ved) tako grobe metafore prej korak nazaj proti časom, ko so bila v psihologiji osebnosti bolj ali manj vsa spoznanja še bolj približne narave in po natančnosti niso zaostajala od metafor. Prav pri modelu Velikih pet, katerega pomemben promotor je ravno McCrae, postaja nezadostna raziskanost njegovih bioloških vidikov vedno bolj moteča.

Razočarani biologisti so kljub temu pozneje le prišli na svoj račun, najprej s predavanjem gostitelja Jana Strelaua, ki je povzel dosedanje izsledke o vlogi budnosti v raziskovanju temperamenta. Za slovenskega poslušalca tu morda ni bilo zelo veliko novega, saj smo pri nas razmeroma dobro seznanjeni s konstruktom budnosti, dasiravno morda bolj z Eysenckovskega vidika, poleg tega pa trenutno poteka tudi priredba Strelauovega vprašalnika temperamenta VTP (Bucik, 2000). Nasprotno pa je Nizozemec J. Hettema predstavil povsem nov poskus opredelitve strukture osebnosti. V nasprotju s klasičnim pristopom »od zgoraj navzdol«, ki temelji na analizi samoocen, vprašalnikov in podobnega gradiva, predlaga Hettema pristop »od spodaj navzgor« (*bottom-up*), ki temelji na analizi elementarnih komponent vedenja in psihofizioloških meritev. V nasprotju s klasičnim pristopom, ki izhaja iz celostnih vidikov vedenja in jih skuša nato povezati z biološkimi značilnostmi in procesi, skuša redukcioniistični pristop »od spodaj navzgor« sestavljati majhne koščke vzorcev vedenja v večjo celoto. Hettema je predstavil nekatere začetne poskuse strukturiranja psihofizioloških mer, ki kažejo na obstoj treh širokih dimenzij: budnosti, truda oz. prizadevanja in aktivacije. Seveda ima tudi ta pristop svoje omejitve – nekatere osebnostne značilnosti so bržkone le preveč integrirane, da bi jih lahko zadovoljivo zajeli z redukcioniističnim pristopom. Vsekakor pa bi bil večji poudarek na elementarnih procesih dobrodošla obogatitev proučevanja strukture osebnosti, tako kot je raziskovanje reakcijskih časov v zadnjih dveh desetletjih pomembno prispevalo k razumevanju umskih sposobnosti. Mnogi modeli osebnosti, kot npr. že omenjeni model Velikih pet, namreč le preveč ostajajo na molarni opisni ravni, kar jim preprečuje, da bi se iz modelov razvili v zrele znanstvene teorije.

Med preostalimi prispevki je bil morda še zlasti aktualen referat mnogostranskega škotskega raziskovalca stresa in psihofizioloških procesov Gerryja Matthews. Matthews je natančno analiziral nekaj najbolj priljubljenih mer t.i.

čustvene inteligentnosti. Njegovi zaključki pa niso bili spodbudni za ljubitelje te nove sposobnosti, saj merski instrumenti bolehajo za vsaj eno od dveh hudih pomanjkljivosti. Za nekatere so neodvisne raziskave pokazale, da kažejo povsem nezadostne merske lastnosti, torej da niso dovolj zanesljivi, še zlasti pa ne veljavni. Po drugi strani pa nekatere mere čustvene inteligentnosti sicer kažejo primerno zanesljivost in napovedno veljavnost, vendar imajo neprimerno diskriminativno veljavnost. Natančneje, ti instrumenti dejansko merijo skupek že dolgo znanih osebnostnih lastnosti, kot so anksioznost, osebnostna čvrstost in frustracijska toleranca. Raziskovalci, ki jih zanimajo nekognitivne sposobnosti, bodo torej imeli še veliko dela z opredelitvijo svojih konstruktov. Sicer pa na ugled konstrukta čustvene inteligentnosti med evropskimi osebnostnimi psihologi na nek način kaže tudi dejstvo, da je bil poleg Matthewsovega samo še en prispevek posvečen tej domnevni sposobnosti.

Kaj bi lahko na osnovi dogajanja na konferenci prerokovali o prihodnjem razvoju evropske psihologije osebnosti? Ob »osamosvajanju« raziskovalcev sposobnosti bodo EAPP in njene prihodnje konference najbrž bolj usmerjene v psihologijo osebnosti v ožjem smislu (brez sposobnosti). Najbolj plodovita smer bo najbrž še nekaj časa opisovanje strukture osebnosti in izdelava instrumentov za njeno merjenje. Na drugi strani pa se zdi, da postaja psihologija osebnosti vedno bolj aplikativno naravnana in bržkone smemo pričakovati večje povezovanje tudi z uporabnimi panogami, zlasti s klinično psihologijo.

Literatura

- Bucik, V. (2000). Načela priredbe psiholoških testov iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij: primer vprašalnika VTP [Principles of the cross-cultural adaptation of an inventory: The case of the Pavlovian Temperament Survey]. *Psihološka obzorja*, 9 (3), 67-78.